

BOÓC ÁDÁM †

Marcus Tullius Cicero összes perbeszédei.

**Fordította, jegyzetekkel ellátta
és a bevezetést írta Nótári Tamás.**

Szeged, Lectum Kiadó, 2010.

2010-ben, a szegedi Lectum Kiadó gondozásában jelent meg Marcus Tullius Cicero összes perbeszédének fordítása. A perbeszédeket magyarra számos Cicero-fordítás és a cicerói életművet feldolgozó monográfia szerzője,² Nótári Tamás, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári és Római Jogi Tanszékének habilitált egyetemi docense, az MTA Jogtudományi Intézetének tudományos munkatársa fordította, illetőleg szintén Nótári Tamás látta el jegyzetekkel szöveget, valamint ő írta a bevezető tanulmányt is. A fordítás lektorálását Dér Terézia, Galántai Erzsébet, Maróti Egon, Sándor Pál László és Varga Péter végezték el.

Az igen terjedelmes – megjelenésében is igényes –, 1276 oldalas műben az olvasó első alkalommal férhet hozzá a világtörténelem talán legnagyobb, legjelentősebb szónoka, Marcus Tullius Cicero összes perbeszédéhez magyar nyelven. A kötet elején, az előszót követően részletes tanulmány foglalkozik Cicero életével, munkásságával, a kései köztársaság büntetőbíráskodásával. Ezt egy szintén igen alapos, immáron az egyes beszédeket részleteiben bemutató bevezetés következik, amely a művet megismerni kívánó olvasót a cicerói beszédek jobb megértéséhez szükséges megfelelő kontextusba helyezi. Ezután olvasható a harminc beszéd magyar nyelvű fordítása. A fordítások után a jegyzetek, a rövidítések jegyzéke, a névmutató, a felhasznált szövegkiadások, valamint egy válogatás a vonatkozó szakirodalmából zárja a kötetet.

† egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem

² *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana.* Szeged, Lectum, 2006; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena.* Passau, Schenk Verlag, 2008; *Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben.* Szeged, Lectum, 2010; *Cicero, Négy védőbeszéd.* Szeged, Lectum, 2004; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve.* Szeged, Lectum, 2006; *Marcus Tullius Cicero, Válogatott védőbeszédek I-II.* Szeged, Lectum, 2009; *Marcus Tullius Cicero, Válogatott vádbeszédek.* Szeged, Lectum, 2010.

Marcus Tullius Cicero, a római antikvitás – és jó eséllyel a világtörténelem – legnagyobb szónoka 106. január 3-án lovagrendi család sarjaként Arpinumban, C. Marius szülővárosában látta meg a napvilágot; szülővárosára jó fél évszázaddal később is nagy szeretettel gondolt, s a *De legibus*ban meghitt hangon emlékezett meg róla. Cicero pályafutását és személyiségét nagyban befolyásolta, hogy *homo novus*ként önerőből volt kénytelen, illetve akart karriert csinálni. Noha a *homo novus* kifejezés nem nyert pontos meghatározást, azt kettős értelemben használták: szűkebb megjelölésként jelentette azokat, akiknek a felmenői között nem voltak *consulok*; tágabb értelemben jelölte azokat, akiknek az ősei, ha a legmagasabb rangot nem is érték el, de valamelyik *curulisi* hivatalt igen, illetve a szenátus tagjai lehettek.

Cicero apja Rómába küldte tanulni fiait, Marcust és a nála négy évvel fiatalabb Quintust. Marcus tanulmányait, amelyeket kora egyik legkiválóbb szónokánál, Crassusnál kezdhette meg, nagy szorgalommal és becsúggal végezte, és mindig arra törekedett, hogy kitűnjék tehetségével, és mindenki mást felülmúljon. Cicero 90-ben ölthette fel a *toga virilist*, a férfifitogát, és nyert felvételt a *censusb*a, a polgárok jegyzékébe. Crassus 91-ben bekövetkezett halála után mesterei között tartotta számon a két Scaevolát, az *augurt* és a *pontifexet*.

Cicero pályájának csúcspontja vitathatatlanul *consulatus*ának évére, Kr. e. 63-ra esett, ekkor emelkedett az állam vezetői, a *principes civitatis* sorába, s a Catilina-összeesküvés leleplezése és elfojtása során megteremtve az áhított *concordia ordinum*ot abban bízott, hogy e tettevel mindörökre biztosította magának polgártársai hálóját, valamint jövőbeli állandó és mérvadó befolyását a közéletre. Kiemelendő, hogy az 55-ben kezdődő időszakra datálhatók Cicero nagy elméleti és bölcséleti munkáinak születése. 55 és 51 között írta meg a középső életszakasz nagy trilógiáját, a *De oratorét*, a *De re publicát* és a *De legibust*. A *De oratoré*ban definiált, az államügyeket irányítani hivatott *perfectus oratorral* szemben a sokoldalú műveltség, a görög és a latin kultúrában való jártasság feltétlen követelményét fogalmazza meg. A *De legibus*ban, ahol egyebek mellett a természetjog és a pozitív jog közötti kapcsolatot is elemzi, törvényalkotóként lép fel, ami Rómában feltétlenül újnak, voltaképpen megbotránkoztatónak tűnt, hiszen ezzel mintegy maga kívánta megújítani és helyettesíteni az oly nagyra értékelt *leges duodecim tabularum*ot, a törvényeket hozó nép helyébe lépve. Az első könyv jogelméleti alapvetést tartalmaz, ami a kor Rómájában jóformán ismeretlen volt:

célja a tételes jognak a természetjoggal való összhangba hozása, ugyanis a római jog csak így tarthatott igényt arra, hogy az egész világ közös joga legyen. A *De re publicá*ban megfogalmazott cicerói állambölcselet tengelyét a kevert alkotmány, a *mikté politeia* alkotja, ám nemcsak a *res publica* filozófiai elméletét dolgozza ki, azt konkrétan alkalmazza a kor viszonyaira is: ideális formája, az *optimus status civitatis* nem más, mint Róma, a *libera res publica*.

A *Perbeszéd*ek szempontjából is lényeges, hogy Cicero mint *homo novus* a maga számára korán a szónoki, pontosabban az *advocatusi* tevékenységet határozta meg élethivatásául, ami kitűnő felemelkedési lehetőséget biztosított neki, hiszen az általa a törvényszék előtt védett személyekkel kialakuló viszony saját *clientelát* teremtett számára, amivel származása folytán nem rendelkezett. A *perfectus orator* elé a teljes körű és átfogó műveltség követelményszintet állítja Cicero, s egyúttal felsorolja azon tudományterületeket, amelyekben jártasságra kell szert tennie. Első helyen a filozófia szerepel, annak ágazatai, nevezetesen az etika, a természetfilozófia és a logika közül természetesen az etika bír az *orator* számára kiemelkedő fontossággal. Ismernie kell a történelmet, amely mintegy *exemplumok* gyűjteményeként fungál az *orator* számára, s ezek kivételes fontosságát mind a görög retorika, mind pedig a *maiores* példáit oly szívesen idézgető és szem előtt tartó római gondolkodás felismerte. Szintén ismernie kell a *ius civilét* és a törvényeket, erre illik különös súlyt fektetnie, hiszen a legtöbb szónok – meglehetősen elítélendő módon – elhanyagolja e területet, de nem mondhat le a *iura publicá*-ban való elmélyedésről sem, hiszen mindez az állam vezetéséhez és igazgatásához elengedhetetlenül szükséges, lévén hogy a szónok és a kormányzati tevékenység Cicero számára szétválaszthatatlanul egybefonódik.³

Cicero halálának körülményei kapcsán az alábbiak érdemelnek feltétlen említést. 43. december 7-nek reggelén, napra pontosan húsz esztendővel pályája csúcspontja, a Catilina-összeesküvés elfojtása során szerzett érdemeiért a *pater patriae* cím elnyerése után megérkeztek Marcus Antonius pribékjei Herennius *centurió*val és Popilius katonai tribunussal az élen. Cicerót rabszolgái menekülésre biztatták, és gyaloghintáját a kikötőhöz igyekeztek vinni, ám ekkor megjelentek a gyilkosok, azonban Cicero minden ellenállást megtiltva embereinek megadóan fogadta a halált.

³ Ehhez lásd Nótári T.: *De oratoris perfecti institutione*. *Collega* 7. 2003/3. 47–54.

A cicerói *Perbeszédeken* a római retorika megannyi klasszikus alakzatával találkozunk, megjelenik többek között a szónoklatok elején a *captatio benevolentiae*, s Nótári Tamás értő fordításában megfelelő módon tükröződnek a legfontosabb szónoklattani fordulatok. A mű ezért nem csupán a klasszika-filológia és az ókortörténet, hanem a ma jogászai, törvényszéki védői részére is fontos mondanivalót tartalmazó olvasmány. Mindezek alapján, figyelemmel a mű fentebb bemutatott erényeire, a hazai ókortudomány számára jelentős érték az, hogy Cicero perbeszédei teljes terjedelmükben – s méltó tolmácsolásban – olvashatóak magyar nyelven.

Zárógondolatként érdemes Quintilianusnak, az *Institutio oratoria* szerzőjének Ciceróról leírt soraira emlékeztetni, amelyeket Nótári Tamás kötete nyitó gondolataként idéz: *A gondviselés ajándékként született, hogy benne az ékesszólás minden hatalma kifejeződhessék. Ki képes nálánál alaposabban tanítani, mélyebben megindítani, s volt-e valaha is bárkiben lebilincselőbb kellem? Azt hihetnők, hogy még azt is könnyedén éri el, amit úgy csikar ki, s amikor hatalmas erejével a bírót annak álláspontjával ellenkező irányba ragadja, mégis úgy tűnik, mintha nem ő sodorta volna magával, hanem az követte volna önként. Mindabban, amit elmond, oly nagy tekintély lakozik, hogy az ember szégyell egyet nem érteni, s nem az ügyvéd igyekezete, hanem a tanú vagy a bíró szavahihetősége iránt kelt bizalmat, miközben mesterkéletlenül áradnak mindazok a mesterfogások, amelyeket bárki megfeszített gyakorlással is aligha tudna utánozni, s a beszéd, amelynél szebbet sohasem hallottunk, mégis csodálatosan könnyed benyomást szerez. Ezért hát nem méltatlanul mondták róla kortársai, hogy uralkodott a törvényszéken, az utókor szemében pedig elérte, hogy Cicero már ne egy embernek, hanem magának az ékesszólásnak a nevét jelentse. Őrá vessük tehát tekintetünket, ő álljon előttünk mint példakép, s az tudja magáról, hogy fejlődött, akinek Cicero tetszik.*